

“Cridar independència és manifestar la voluntat irrenunciable de continuar essent”

Josep Fontana i Lázaro (Barcelona, 1931) és un dels historiadors més prestigiosos de la historiografia catalana actual. Vinculat en els seus orígens a Ferran Soldevila, Jaume Vicens Vives i Pierre Vilar, ha desenvolupat una llarga trajectòria professional, tant en el terreny de la docència —ha estat professor de la Universitat de Barcelona, la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat Pompeu Fabra, a més d’haver impartit cursos i seminaris a molts països d’Amèrica llatina i d’Europa— com en el de la recerca, en què ha escrit nombrosos estudis sobre història de Catalunya i d’Espanya, historiografia i teoria de la història, que s’han convertit en autèntics clàssics. Recentment ha publicat *Por el bien del Imperio* (2011), una història universal des de 1945 fins ara i *El futuro es un país extraño* (2013), on analitza la crisi actual i les perspectives de futur. De tot plegat, n’hem parlat extensament, sense oblidar la conjuntura sobiranista que avui viu Catalunya.

—**Realment “el futur és un país estrany”, com tituleu el darrer llibre.**

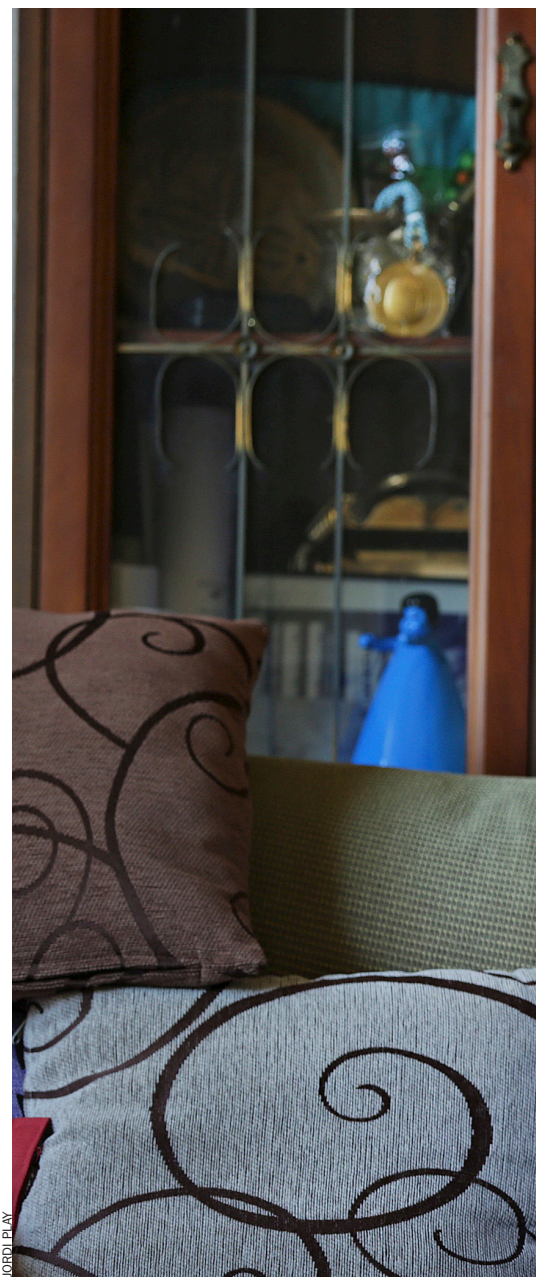
—Aquesta frase el que vol dir és que la mena de futur que havíem interioritzat, no ha acabat de funcionar. Hem viscut una llarga etapa en què ens hem format amb la idea que el progrés era imbatible i que teníem la història del nostre costat i que, per tant, malgrat tots els entrebancs que es poguessin produir, tot acabaria anant en el bon sentit. Això s’ha revelat fal·laç, no solament per com estan anant les coses, sinó perquè revisant la història cap

endarrere t’adones que cap guany no va ser un efecte automàtic de forces ocultes, sinó el resultat de lluites concretes. Però, a més, estàs veient ara que la projecció cap a un futur immediat, i potser no tan immediat, és més aviat regressiva. I per tant això et planteja que necessites revisar moltes coses.

—**A què atribuiríeu aquesta situació?**

—La meua interpretació a llarg termini és que hi va haver un canvi fonamental a la història que depèn del moment en què un conjunt de forces lligades en bona mesura a la Il·lustració van desencadenar un procés revolucionari. Aquest procés revolucionari és el que fa que, més o menys des de 1789, tot aquest món nostre visqui en una situació d’esperança de canvi, i que els seus elements dirigents, per contra, ho facin amb una por constant de perdre els seus privilegis. De 1789 fins cap a 1980 sempre hi ha hagut un fantasma que no els deixava dormir tranquils i que afavoria que els estats fessin d’arbitres per tractar que es produïssin ruptures revolucionàries.

Primer eren els jacobins, després van ser tots els que vulguis: els maçons i els anarquistes i els comunistes. Des dels anys 1980 no hi ha una alternativa creïble, no hi ha por, i en el precís moment en què no hi ha por cessen les concessions i, per una altra banda, els intermediaris dels tractes, que serien els governs, estan cada vegada més venuts als interessos dominants. Així comença un procés retrògrad que està entre les causes de la crisi, però que no és la crisi. El que passa és que la crisi

JORDI PLAY

serveix per a alimentar-lo i fer-lo més enèrgic.

Quan parlàvem de crisi pensàvem que era un procés en què, després d’empitjorar, es tornava a una situació com l’anterior. Ara no hi ha retorn, ara hi ha una etapa nova que té unes característiques molt clares. Als Estats Units, per exemple, que estan en ple procés de recuperació, la borsa ha arribat a màxims històrics i està pujant el preu de l’habitatge. Però hi ha una inversió insuficient en activitats productives i no hi ha una plena recuperació de l’ocupació, sinó un atur estructural de gent de 40 anys

cap amunt, i també dels més joves, que han estat un llarg període en l'atur i que no són cridats per a noves ocupacions, perquè l'ocupador té la idea que, si han estat tant de temps en l'atur, algun problema deuen tenir. Es va produint, a més, un augment considerable dels treballadors a temps parcial. A la vegada hi ha una disminució dels salaris que, combinada amb la disminució dels serveis socials, està creant una situació d'augment de la pobresa. En aquests moments als Estats Units la definició tradicional de pobresa afecta 50 milions de persones, una de cada sis, però

càlculs nous sobre la zona de frontera amb la pobresa, l'eleven de 50 a 100 milions, és a dir, que una tercera part de la població nord-americana estaria en aquesta zona de frontera.

I aquests trets s'estan produint també a casa nostra. L'activitat econòmica és en bona mesura una activitat en el terreny financer, amb molt poca inversió productiva i l'atur està en uns nivells que no saps quina mena de recuperació caldria per a poder-lo reduir. Els salaris estan baixant. La pobresa està augmentant. Hi ha una situació que semblava que havia desaparegut des del temps de

la fi de la Guerra Civil, amb reaparició de la fam. Cal ser conscient d'això. Si la gent pensa que la recuperació vol dir que tornarem a anar bé, que se n'oblidi. El que està apuntant és una situació nova, que va en camí de reproduir una mena de recuperació com la dels Estats Units.

—A més, ells mateixos han comparat la crisi actual amb la crisi del 29, com una crisi estructural, a fons. Em preocupen, en aquests moments, les alternatives a aquesta crisi. Quan va caure la Unió Soviètica, jo, que havia estat sempre molt crític amb la deri-

va que estava prenent el socialisme soviètic, sempre havia dit que aleshores era el moment de reinventar la utopia, en el sentit que les forces socials que no combreguen amb el capitalisme haurien de tenir el deure —un cop assumit el fracàs del model soviètic— de buscar entre tots una alternativa a un capitalisme que cada dia és més depredador i que està provocant les situacions esmentades. Com veuríeu aquesta necessitat?

—Hi ha un llibre de Neil Davidson sobre revolucions burgeses i revolució social, que publicarà el meu amic Gonzalo Pontón, que planteja un tipus d'anàlisi similar, i situa la revolució soviètica, i pràcticament la de Xina, com a revolucions burgeses. Sí, la utopia és totalment necessària, però no és suficient. Als Estats Units economistes com Richard Wolff o Gar Alperovitz estan convençuts que el futur és del cooperativisme. Per a ells l'ideal és Mondragón. Però un model com Mondragón no pot canviar les coses. Si no tens el poder, o no el pots neutralitzar, no hi ha manera que tiris endavant una utopia. Mentre hi hagi un govern a Madrid que pot determinar a través de la legislació les condicions en què sobreviu Mondragón, és evident que no pot transformar gaire cosa.

Vivim en un món que és ple de revoltes que tenen objectius puntuals, que són molt meritòries i que s'han de fer: uns lluiten contra els desnonaments, uns altres contra les preferents... És evident que amb tot això fas nosa, però no ameneses el sistema, que té prou capacitat per a resistir. La utopia que li contraposem ha de ser molt àmpliament compartida perquè forces socials molt diverses la identifiquin amb els seus problemes i amb les seves necessitats. I això és avui molt difícil.

—I el paper que poden fer en aquesta recerca o en aquesta construcció d'alternatives de futur, que en definitiva és la utopia, els partits polítics tradicionals d'esquerra, o els sindicats... quin creieu que ha de ser?

—Estem en unes condicions en què el joc del parlamentarisme està completament condicionat. És a dir, els partits que tenen la possibilitat d'aconseguir majories suficients per a influir

seriosament en la legislació depenen, per una banda, de cara a les eleccions, d'uns crèdits bancaris que no es tornen, però que els condicionen. I després, per tal de pagar les seves despeses, els mateixos partits han de fer pactes i concessions a les empreses que els fan donatius. Una deriva difícil d'aturar, perquè el que necessaries per a denunciar-la és poder comprovar en cada contracte, no les condicions pactades públicament, que són les que el legitimen, sinó les reals: els costos finals que s'han hagut de pagar, gràcies a la tolerància d'unes administracions que compensen d'aquesta manera els favors rebuts.

Que un partit d'esquerra tingui la possibilitat d'adquirir una quota de poder suficient a través del joc electoral, dependria en bona mesura de la cobertura que li donarien periòdics, ràdios i televisions, que tots sabem qui tenen al darrere com a propietaris, i quins són els interessos que han de defensar. En

aquestes condicions, no és possible que cap partit d'esquerra tingui possibilitats d'obtenir prou força electoral que arribi a obtenir el poder necessari per a canviar radicalment les coses. Llevat que acabi derivant cap a la dreta, com ho ha fet el PSOE, si el compares amb el que representava el 1936, que no tingui ni tan sols la voluntat de canviar realment les coses.

—I els sindicats?

—Els sindicats poden tenir tota la bona voluntat del món, però han estat molt debilitats. Quan als anys 70 va començar la lluita per revertir completament el sistema, la primera cosa que van fer tant la senyora Thatcher com el president Reagan va ser atacar els sindicats i iniciar el procés que els ha anat debilitant. I et sap greu. Perquè per més que se'ls vulgui menysvalorar és evident que als sindicats, entre la gent que hi treballa, hi ha gent de molta vàlua.

—Un sociòleg madrileny ha escrit que una de les característiques

d'aquest inici de mil·lenni era aquest caràcter de submissió global, d'acatament als poders públics en què es troba la majoria de la societat. De tal manera que sembla que ens ho poden vendre completament tot, i ho comprem, encara que no hi estem d'acord. La perspectiva en aquest aspecte és negativa. Almenys fins que no han començat a sorgir aquestes respostes socials que de manera molt espontània, molt esporàdica, molt poc sistemàtica s'han anat desenvolupant a poc a poc. Com ho veieu?

—Aquestes respostes plantegen un interrogant: i després, què? Per exemple, és evident que a Galícia el moviment dels estafats per les preferents és un moviment amb molta vivesa. La majoria dels qui en formen part, segur que havien votat el PP. Ara suposa que vénen unes noves eleccions. A qui votarà aquesta gent? La majoria tornarà a votar el PP. Primer, perquè segurament votar el PSOE no és cap

remei. I segon perquè, en principi, els hagi passat el que hagi passat als seus estalvis, continuen tement que un canvi massa gran no faci que la societat s'enfonsi. El problema, el que ha canviat sobretot des del franquisme ençà, és la inexistència d'una alternativa que els ciutadans puguin identificar amb els seus diversos problemes. Aquesta alternativa, que el 1975 podia semblar que era el mer retorn a la democràcia, ha estat un engany. I ara ens caldria construir-ne una altra.

—Sí. La història suposo que alguna cosa ens ensenya en aquest aspecte. O no?

—Les coses que ensenya són més aviat les que haurien de prevenir-nos d'engany, dels miserables enganyos en què tots hem caigut més de quatre vegades, per fer-nos una mica més assenyats i sobretot més malfiats. Això sí que és una cosa que ens hauria d'ensenyar la història. Una cosa que dieu és certa: la utopia és absolutament necessària. Però després cal convertir-la en una consciència que es pugui compartir àmpliament. I en aquests moments l'únic principi que em sembla que es pot compartir amb uns i altres és que cal resistir, que no és lícit resignar-se al retrocés que se'ns vol imposar. En cap terreny.

—A Catalunya, de tota manera, sembla que el problema més important no sigui la crisi sinó la qüestió sobiranista.

—Si un analitza bé el que hi havia darrere de la manifestació de l'11 de setembre de l'any passat, ha de tenir clara una cosa i és que el primer motor era l'absoluta i justificada indignació davant de la situació global, i la voluntat d'una ruptura. El primer que hi havia era el malestar profund d'una societat que veu com una oportunitat d'autogovern —i dir "autogovern" no vol dir que tindrem un govern gaire diferent—, i una possibilitat de participació, que és una de les coses que l'evolució que està seguint el PP els nega.

—No em deixa de semblar curiós el fet que, per exemple, els socialistes ara tornin amb el tema federalista, que era el tema amb què Rodríguez Zapatero va començar a governar quan el 2004 va accedir al poder. I durant els set anys que va estar

governant no va moure un dit per avançar cap al federalisme. No deixa de ser curiós que el socialisme ara torni amb el federalisme com l'alternativa al sobiranisme, al dret a l'autodeterminació, a la possible escissió, no?

—L'any passat es van publicar les memòries d'un militar, responsable del CESED, el Centre d'Intel·ligència que hi va haver abans del CESID, que explicava que cap a l'octubre de 1976 hi va haver una entrevista de Casinello amb Felipe González i el Guerra, per saber què pensaven els socialistes. I els militars van quedar satisfets de l'actitud de Felipe i el Guerra respecte del problema nacional. Coses concretes que ara recordo: el refús del concert per a Catalunya i la total negativa a tolerar un partit socialista català independent del PSOE. Això era en els temps en què la Platajunta oferia constitució federal i organisme d'autogovern immediat per a les nacionalitats.

—I sembla que faria una por terrible qualsevol modificació de la Constitució, qualsevol canvi...

—El problema no està en la Constitució, sinó en la situació real. Hauries de canviar la gent.

—Quan donava una assignatura d'història de Catalunya i Espanya contemporània llegia als meus estudiants uns articles que havien sortit a la premsa castellana amb motiu de la primera vaga general de Catalunya, el 1855, en ple bienni progressista, i que van publicar Josep Benet i Casimir Martí en el seu llibre sobre el bienni progressista, i els havia d'advertir que eren articles publicats feia més de cent cinquanta anys, i que no els havien acabat de publicar ni *La Razón*, ni *l'ABC* ni *El Mundo*, encara que el missatge sobre Catalunya era el mateix, a desgrat del temps passat.

“La utopia és totalment necessària, però no és suficient avui dia”

—Els estaments polítics espanyols, almenys fins als anys setanta del segle XIX, eren absolutament hostils a la industrialització. Sostenien que el bo era l'Espanya agrària, on la gent vivia amb uns bons costums, mentre que la indústria generava unes situacions de corrupció: la gent aspirava a més, es revoltava. Per tant, la por de la proliferació de la industrialització i, sobretot, que això es pogués contagiar era considerable.

—Però és curiós, perquè la responsabilitat la donaven sempre als catalans, a la manera de ser dels catalans. Alguns articles ho expressen clarament. Cal mà dura, cal tornar a Felip V i a incrementar la repressió.

—Pensa que hi ha un text d'Evaristo San Miguel, heroi del liberalisme, que parla tranquil·lament de “la incorporació de Catalunya a la corona de Castella”. Això és el què havia passat amb Felip V, una *incorporación*.

—També hi havia un cartell de la companya en contra de l'Estatut d'Autonomia de 1932, que literalment demanava que es fes un boicot als productes catalans.

—Això s'ha tornat a fer i encara es fa.

—Deixem de parlar del present i del futur i parlem una mica de la trajectòria historiogràfica. Josep Fontana en aquests moments és un dels historiadors vius més prestigiosos procedents de l'escola de Vicens Vives, que és una escola que, ens agradi o no, va marcar una pauta a la historiografia catalana. Des d'aleshores fins avui, ara ja fa més de cinquanta anys que es va morir Jaume Vicens, la trajectòria és llarga. I Josep Fontana és, dels alumnes que queden vius, el més prestigiós. Si no recordo malament, va començar a treballar el segle XIX, la crisi de l'Antic Règim, aquesta etapa tan convulsa que va de les acaballes del segle XVIII fins a mitjan segle XIX, que va ser una època de canvis i transformacions...

—I de canvis que podien haver estat i no van ser.

—També. Sempre passa. La primera qüestió que m'agradaria que m'expliquéssiu és com veieu des de la perspectiva actual la historiogra-

fia catalana i sobretot com veieu la vostra primera època, amb Vicens, i tota aquella colla de companys.

—Primer de tot, jo no començo a partir del mestratge de Vicens. La meua dedicació a la història arrenca de Ferran Soldevila, de les classes dels Estudis Universitaris Catalans, on anàvem, de vegades dos —l'altre era l'Enric Lluç, que va morir fa poc— i de vegades jo sol, al menjador de casa seva, a Sant Gervasi. O sigui que aquest és l'inici. Aleshores, a la universitat, l'únic que podia tenir un efecte mobilitzador era Vicens. I amb Vicens mantinc una relació curiosa, perquè és una relació constant d'enfrontament. Perquè ell té clar que jo sóc un esquerà perdut, i que no pot fer-hi res, però no sé per què em posa confiança. En el moment en què jo el trobo Vicens era una persona que tenia una cosa molt clara, que per a mi també ho estava: que el treball de l'historiador o valia per al que ell en deia “servir el país” o no valia per a res. Per una altra banda, era un home amb molts projectes, amb una gran capacitat d'engrescar.

—S'ha mitificat en Vicens?

—No sé en quin sentit. En el sentit que tenia una gran quantitat de projectes nous i innovadors, això és veritat. I que tenia una gran capacitat d'engrescar la gent, això és veritat també. Però resulta que mai no va tenir poder per a realitzar aquests projectes. D'altra banda, va morir aviat. No sé si això l'ha mitificat. Però és evident que va ésser una força que va contribuir a canviar les coses. Ara, tingueu en compte que quan jo dic a Vicens que vull fer la tesi doctoral sobre qüestions agràries del segle XIX, ell és el primer que m'adreça a Pierre Vilar. Vicens, de deixebles, en el sentit de seguidors, no en volia, sinó gent que marxés pel seu compte. En altres sentits no coincidía amb Vicens, políticament per exemple, però ell ho acceptava.

—És curiós, però, que quan es va morir, en Tarradellas, que ja era president de la Generalitat a l'exili, va considerar la seva mort com una mena de catàstrofe nacional.

—Aquí hi va haver molta gent que especulava sobre el futur polític de Vicens. I aquesta gent s'equivocava, perquè Vicens en aquest terreny era

una persona que anava amb el lliiri a la mà, era d'una innocència primitiva. Li haurien pres el pèl els uns i els altres, si no ho van fer més d'una vegada. No crec que tingués la malícia necessària per a sobreviure al món de la mena de política en què es movia Tarradellas.

—Josep Fontana comença a treballar el segle XIX, no?

—De fet vaig fer la meua tesina, amb Vicens, sobre la segona meitat del segle XVII, però ho vaig deixar perquè volia fer unes altres coses. Volia entendre el procés pel qual es produeix el canvi social que porta de l'Antic

“Com és que Catalunya va aconseguir un imperi mediterrani és inexplicable”

Règim al liberalisme. Suposo que això té a veure amb el fet que estàvem vivint en una societat que creïem que també estava abocada a un procés de canvi. La manca de dades essencials en el període que estudiava, que era fonamentalment el regnat de Ferran VII, em va obligar a usar les dades d'Hisenda, que eren les úniques completes i continuades. Però mai no he estat ni un especialista en història de la hisenda, ni dedicat a l'estudi de Ferran VII. Sempre he mantingut l'interès per temes ben diferents, des d'aquestes coses que havia començat a fer sobre la segona meitat del segle XVII, fins a altres del segle XX. Sempre he mantingut l'interès obert i ara m'he ficat en un *tinglado* encara més complicat, en què em trobes estudiant història medieval a tot drap.

—Ah, molt bé, expliqueu-ho.

—Moltes vegades m'havien proposat que fes una història de Catalunya. Jo no m'havia posat mai a fer-la per

un motiu molt senzill, per la meua consciència que no tenia coneixements suficients per a enfrontar-me a tot el que va passar abans de 1650. Però he acabat embrancant-me en un projecte que portarà el títol de *La identitat dels catalans. Una interpretació històrica*. És un intent d'explicar com ha sorgit aquest sentit d'identitat, que s'ha mantingut amb una consistència i coherència considerables fins ara. I havia de començar per aclarir les coses que Vilar i Manuel Sánchez han plantejat sobre com i per què aquí a mitjan segle XIV existeix ja un estat nacional de tipus modern.

—El segle XIV anuncia una Catalunya ja moderna...

—En el sentit que ja existeix un tipus de govern en què la monarquia té uns poders molt limitats davant de les Corts i, sobretot, no controla la hisenda. Una cosa que no apareixerà fins el segle XVII a Anglaterra i Holanda. Ramon d'Abadal ho lamenta perquè

pensa que això justament va impedir que aquí hi hagués una monarquia absoluta forta. Sense adonar-se que allò que frustra el projecte català és la debilitat demogràfica i econòmica. Com és que van aconseguir conquerir un imperi mediterrani, guanyant batalles a França, és gairebé inexplicable, perquè no es corresponia amb la petitesa dels recursos disponibles. Tot això s'ha d'explicar, sobre la base del que passa a la societat catalana, més enllà de les biografies dels reis.

—Arribareu fins ara.

—Sí, és clar.

—M'agradaria que em parléssiu una mica sobre com veieu la situació de la historiografia catalana avui. Tot el que s'està fent, com es fa, si es fa bé, si hi ha problemes.

—Hem tingut una etapa en què hi ha hagut una disponibilitat de recursos, que no s'havia produït abans, a la universitat sobretot, i això ha permès potenciar la recerca, realitzar un nombre considerable de tesis doctorals, portar a terme un bon nombre de publicacions, i en aquest sentit em penso que tenim una historiografia potent. Segurament no és una historiografia monolítica, sinó que va en direccions diverses, que té connotacions diverses. Però això no deixa d'ésser positiu. Lamentablement és una situació que no es podrà sostenir amb el retall de recursos que s'ha produït, però deixarà tot un seguit d'avenços, que potser no han transcendit del nivell acadèmic, que no han tingut oportunitat de canviar les visions tòpiques i estables, però que ens han llegat innovacions i coneixements importants. Jo crec que en aquests anys darrers hi ha hagut una molt bona recerca, afavorida pel fet que en terrenys determinats, com per exemple el de la història medieval, disposem d'una documentació d'arxiu excepcional. Quan transcendirà això del món acadèmic i arribarà a les versions que rep la gent, no ho sé.

—La recerca, ara com ara, si bé hi ha unes altres institucions que l'haurien pogut propiciar, com és ara l'Institut d'Estudis Catalans, penso que es continua fent bàsicament a la universitat.

—Sí, això és essencial. El que no hi ha hagut segurament, llevat de coses molt aïllades, és una consciència de la

necessitat de portar a terme un tipus de treball que podríem anomenar de fons, la recerca de base que no pot fer una persona, sinó que s'ha de fer des de dalt. I el poc que s'ha fet ha sortit de la universitat.

—De totes maneres, en aquests moments, almenys aquesta és la meva percepció, la universitat està vivint hores baixes, com tot el país, però quan sents algun responsable polític que et diu que en aquests moments la universitat no és una prioritat social, a mi em dol, perquè penso que la universitat hauria d'ésser una prioritat per al futur.

—Això és una errada. La necessitat d'un esforç en el terreny de l'educació és clara. També que, quan això es planteja en termes de la utilitat de l'educació de cara al creixement, el més important no és la universitat sinó la qualitat de l'ensenyament mitjà que es dona a una part considerable de la població. Potser el que no ha estat mai clarament plantejat és que cal maximitzar el resultat que s'obté dels recursos invertits a la universitat. No està gaire clar què és el que ha de fer la universitat, ara que ja no és una eina per a la formació de les elits. En el terreny de les humanitats, per exemple, ha fracassat en una tasca tan essencial com ensenyar a expressar-se, a escriure. Un grup de gent del meu entorn vam aprendre a escriure, no a la universitat, sinó treballant, fent una enciclopèdia, fent el *Larousse* a Planeta, durant uns anys. Aprenent que tenies 14 línies per a fer una biografia i que havies d'esforçar-te a triar el que era important i a expressar-ho amb claredat. No hi va haver mai ningú a la universitat que ens ensenyés això.

—Hem de replantejar la funció de la Universitat, doncs?

—Cal aclarir per a què serveix la formació que estem donant. I és que hi ha moltes disciplines en què la gent surt de la universitat amb una gran quantitat de coneixements que no són aplicables a la feina que ha de fer. Crec que la universitat necessitarà en algun moment una revisió de la seva funció.

—L'excés d'universitats és un problema?

—Aquí hi ha un problema que forma part d'aquesta qüestió. Penso que és lícit donar un nivell d'ensenyament

superior al de la formació secundària a una gran quantitat de gent, a la major quantitat de gent possible. Però cal no confondre això amb donar un ensenyament especialitzat. Una cosa és generalitzar un nivell d'ensenyament superior polivalent, el més polivalent possible. I una altra reservar camins estrets i reduïts per a accedir a terrenys d'especialització que haurien de reservar-se als més qualificats per a la tasca a què s'adrecen.

—Creieu que la història desapareixerà de l'ensenyament?

—No pot desaparèixer, per una raó elemental. Quan a França la van eliminar, en una època en què era moda l'ensenyament de les ciències socials, van descobrir amb terror que els estudiants no se sabien la lletra de la Marsellesa. Aleshores, això va provocar un canvi radical del senyor Chevènement i van decidir que necessitaven dosis de patriotisme històric. En aquest sentit no desapareixerà de l'ensenyament. Però si vols viure com a historiador fora de l'ensenyament, en un món que té una certa demanda d'història, el primer que et cal es aconseguir comunicar-te amb un públic ampli, com sempre ho han fet els grans historiadors. En el nostre

“Un lema perdurable en la història de la identitat catalana és el de ‘Som i serem’”

món universitari s'escriu per a la tribu, perquè sabies que si agradaves a la tribu tindries patrons que et donarien suport.

—Sí, sí. Tinc la percepció que la relació que té l'historiador amb la societat es dona més quan vas a fer una conferència en un barri, que no pas a través de la tasca historiogràfica pròpiament dita, no?

—Sí, és clar.

—O sigui que la història encara continua tenint una funció a la nostra societat.

—Qualsevol reflexió sobre la societat s'ha de fer necessàriament a partir d'un passat. Perquè qualsevol cosa que puguis analitzar és ja passada. Per tant, un cert coneixement ordenat d'aquest passat és necessari. Per exemple, quan ara reflexionem sobre la crisi, és impossible d'anar gaire lluny si no parteixes d'una anàlisi a més llarg termini, que exigeix, a més, posar en joc altres elements que els estrictament econòmics.

—Josep Fontana és dels pocs historiadors catalans que ha fet història universal. Quan la tradició aquí és fer història de Catalunya o, a tot estirar, història d'Espanya.

—Això és culpa d'un provincianisme que era típic de la cultura tradicional espanyola. Vicens m'explicava que el típic en un congrés internacional era trobar-se els historiadors espanyols reunits entre ells, al marge de la resta de gent. Però el problema consisteix en el fet que tu no pots estudiar el raonament en què vius sense conèixer els corrents que l'envolten. Necessites conèixer el que passa a fora i et cal, per això, assabentar-te del que fan els historiadors d'altres bandes i bescanviar opinions amb ells.

—Història universal. Aquí comparem molt poc els fenòmens històrics. Aquest mes d'octubre passat vaig assistir, a Belgrad, a una trobada per parlar de la memòria històrica de la nostra guerra i compartia taula amb representants dels diversos països que havien format part de l'antiga Iugoslàvia, que venien a parlar del mateix referint-se, això sí, a la Segona Guerra Mundial. Com veieu tota la problemàtica referida a la memòria històrica?

—A partir del 1939 hi va haver a Espanya una ruptura que feia que tot el que es referia a la Segona República i a la Guerra Civil fos prohibit. Més que això. El general Franco va arribar a dir, en un moment determinat, en un discurs a Baracaldo, que “el siglo XIX nosotros lo hubiéramos querido borrar de la historia”. Tota la història del liberalisme era pecat. Però en concret la República i la Guerra Civil eren un forat negre. Era una etapa que no s'havia d'estudiar. Hi va haver un moment en què la recuperació es va convertir en una necessitat

JORDI PLAY

sentida des de la pròpia societat. Sobre tot la dels crims del franquisme. Però resta el forat negre més important, que és el de la Segona República. No s'està fent el mateix esforç per intentar recuperar la seva història perquè el pacte de la Transició va comportar que els partits d'esquerra que van fer-lo tampoc no volguessin recuperar el seu propi passat. El PSOE dels Guerra i Felipe González havia renunciat completament al PSOE de la Segona República. El PCE, d'altra banda, és que d'història pràcticament no en tenia o que el millor era oblidar-

la. I penso que continuem tenint una necessitat de recuperar el que podia haver estat i no va poder ser el projecte de la Segona República. Sense això no es pot entendre per què la Segona República va despertar a escala universal tant d'entusiasme com per a fer venir aquí tanta gent a lluitar per defensar-la. No venien a fer la revolució socialista, sinó a defensar un model de democràcia avançada que encara no s'ha realitzat enlloc.

—A més, encara jo ho he constatat no fa pas massa temps. A nivell

local, a Catalunya, entre els pobles i comarques la Guerra Civil encara enceta debats, encara cou. La societat catalana encara està afectada.

—Per això et dic. Què hi havia abans? Abans hi havia escoles noves, biblioteques als pobles, els moviments cooperativistes al camp, etc., coses que tenien una profunda significació. El trauma de la guerra és el que ha deixat les ferides més grans i ha menat la memòria històrica cap aquí. La memòria històrica ha anat a desenterrar cadàvers.

—La memòria històrica no és necessàriament el mateix que la història...

—No. És una altra qüestió. Però en aquest sentit encara queda molta feina per fer. Sobretot queda la feina de recuperar allò que va ser un projecte engrescador, com el que el 1937 exposava Bosch Gimpera en el seu discurs a la Universitat de València.

—En tot aquest procés tinc la impressió que hi ha, per part dels catalans, una enorme voluntat de continuar existint.

—Si em demanessis que et digués un lema perdurable en la història de la identitat catalana et diria que és el que recull la lletra de la Santa Espina: "som i serem". Vilar ho ha dit moltes vegades, assenyalant la tendència habitual dels catalans a manifestar-se com ells mateixos. Quan els membres d'un dels batallons de la milícia nacional que van participar en l'intent d'enderrocar la muralla de la Ciutadella cap a 1840 es van voler justificar deien: "La hemos derribado porque somos libres, porque somos catalanes". Qualsevol intent de col·laborar en la construcció d'una Espanya plural i democràtica, de la guerra de Successió al pacte autonòmic de la Transició, ha acabat topant amb la dificultat de preservar la pròpia identitat davant la intolerància aliena. Per això, en moments de malestar, d'irritació i de malfiança té plena lògica que la gent surti al carrer cridant "independència". Que no és altra cosa que manifestar, una vegada més, aquesta voluntat irrenunciable de continuar essent, que a l'últim ha portat al fet que tants projectes polítics de convivència hagin acabat sortint malament.

Pelai Pagès